

## **Stěhování národů, Sámova říše, Velká Morava**

Podle archeologických nálezů na naše území přišli Slované zřejmě ve dvou vlnách, první spadá do 30. let 6. století, druhá připadá na přelom 6. a 7. století. V české historiografii existují tři nejvýznamnější teorie o příchodu Slovanů na naše území. První z nich můžeme označit jako autochtonní, která prosazuje představu setrvalého pobytu Slovanů na našem území, se slovanským etnikem spojuje památky Lužické kultury, dnes již není zastávána nikým z významných historiků. Druhý z názorů zastával už František Palacký. Můžeme ho popsat jako postupný příchod mírumilovných Slovanů. Třetí z teorií počítá s velkými bojovými svazy, které se podobně jako Germáni posouvali z východní Evropy do Evropy střední a na Balkán, důvodem tohoto pohybu zřejmě byly klimatické změny v jihoruských stepích, které v 5. a 6. století vyústily v největší migrační vlnu. Před rokem 535 se Slované měli objevit na území východní Moravy a Slovenska, odkud měli dříve z neznámých důvodů odejít Germáni do Bavorska.

Dřívější názory se klonily k tomu, že v Čechách žilo 14 slovanských kmenů, podle 14 českých knížat, která přijala v Řezně v roce 845 křest. Dušan Třeštík ovšem vystoupil s názorem o existenci jediného kmene Čechů, který měl celou řadu rodových knížat, z nichž nejvýznamnější byli Přemyslovci. Kmen Čechů byl schopen společných politických a vojenských akcí. Dnes ovšem další badatelé zpochybňují existenci kmenů, hovoří o tzv. vůdcovské organizaci, v níž o vzniku a trvání větších organizací rozhodovala vůle konkrétních lidí. Ambiciózní vůdci díky svým organizačním schopnostem, charismatu a také díky štěstí získávali dominantní pozici ve společnosti, jejich vláda byla podmíněna souhlasem jejich příznivců, jimž museli zajišťovat bezpečí před vnějším nebezpečím, pocit blahobytu a pokud možno vysoký status ve srovnání se sousedy, tato podpora trvala tak dlouho, dokud byl vůdce schopen naplňovat do něj vkládaná očekávání, pokud nedosahoval výrazných úspěchů, hrozilo mu odeprání politické důvěry, svržení a výběr nového vůdce jeho dřívějšími lidmi.

Slované žijící na území Čech a Moravy se částečně ocitli pod nadvládou Avarů, kočovníků snad mongolského nebo turkického původu. Vytvořili velký avarský kaganát a od původního obyvatelstva vybírali daně. Kolem roku 624/625 se část Slovanů žijících na území dnešní České republiky spojila v protiavarském povstání, do jehož čela se postavil Sám.

Nejvýznamnějším pramenem pro tzv. Sámovu říši je francká Fredegarova kronika. Existují různé názory na Sámův etnický původ. Fredegar o něm mluví jako o Frankovi, František Palacký ho považoval za Slovana, což kritizoval Václav Novotný, Gerard Labuda v něm spatřoval Galoromána. Fredegar se o Sámovi zmiňuje třikrát: 1) 623/624 – příchod Sába k Slovanům, 2) 630/631 – jeho boje s Avary a volba králem, války s Dagobertem, 3) 633/634 – slovanské vpády do franckých provincií. Rozhodující střetnutí mezi Sámem a Dagobertovými oddíly proběhlo u Wogastisburgu, místa, které se dodnes nepodařilo lokalizovat. V hmotné kultuře Sámova prostředí podle archeologických nálezů převažovaly avarské vzory.

Prvním skutečným státním útvarem na našem území byla Velká Morava. Z roku 831 máme zprávu o křtu všech Moravanů, pravděpodobně se ale jednalo jen o jejich vůdce Mojmir a jeho nejbližší družinu. Do vnitřních záležitostí Velkomoravské říše ovšem zasahovala Východofrancká říše. Ludvík Němec odsunul od moci Mojmir a nahradil ho Rostislavem, který snad v mládí jako rukojmí pobýval na franckém dvoře. Rostislav v roce 863 požádal o vyslání učitelů víry. V té době nebylo na území Velké Moravy neznámým náboženstvím, působily zde misie. Po odmítnutí v Římě se Rostislav obrátil na byzantského císaře, což vedlo k vyslání Cyrila a Metoděje a snahám o vytvoření stabilní církevní organizace. Důvodem bylo sjednocení doposud heterogenní náboženské praxe a především získání nezávislosti na franckých arcibiskupství – vytvoření samostatného státu. Model získání arcibiskupství a pak i královské koruny můžeme pozorovat v 10.-12. století v celé střední Evropě. Za Svatoplukovy vlády se Metoděj dočkal jmenováním biskupem. Ovšem po Metodějově smrti Svatopluk vyhnal

jeho žáky. Posledním známým vládcem Velké Moravy byl Mojmír II. donucený čelit novému nebezpečí, které se ve střední Evropě objevilo – hordám Maďarů. Ti nejspíše nakonec zapříčinili její pád. Konec Velké Moravy zřejmě přežily trosky zdejší církevní organizace, ještě v 11. století se v pramenech vyskytují zmínky o moravském biskupovi. Polský historik Przemysław Urbańczyk se domnívá, že část velkomoravské elity mohla uprchnout a později vytvořit dynastii Piastovců, jedná se však o prozatím vysoce diskutabilní teorii.

### **Doporučená literatura**

- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila – HOMOLA, Aleš – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: Stěhování národů a východ Evropy. Praha 2006.
- BERANOVÁ, Magdaléna: Slované. Praha 2000.
- BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa: Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1197. Praha – Litomyšl 1999.
- DOSTÁL, Bořivoj: K pohanství moravských Slovanů. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity C, 39, 1992, s. 7-17.
- DVORNÍK, František: Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem. Praha 1999.
- GALUŠKA, Luděk: Uherské Hradiště. Křesťanské centrum říše Velkomoravské. Brno 1996.
- CHARVÁT, Petr: Zrod českého státu. Praha 2007.
- KALHOUS, David: Svatopluk I. – kníže nebo král? K otázce legitimizace velkomoravských knížat ve středověké i moderní historiografii. *Historia Slavorum Occidentis*, 11, 2017, s. 63-88.
- LUTOVSKÝ, Michal – PROFANTOVÁ, Naďa: Sámova říše. Praha 1995.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I-II. Praha 2002-2006.
- TÝŽ: Morava na úsvitě dějin. Brno 2011.
- PAVLICA, Tomáš: Ještě k problému lokalizace hradiště Wogastisburg. Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity, T. 153, 1995, s. 121-133.
- ŠTEFAN, Ivo: Proč zanikla Velká Morava? Nový pohled na staré téma. *Dějiny a současnost*, 33, 2011, s. 41-43.
- TŘEŠTÍK, Dušan: Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871. Praha 2010.
- VAVŘÍNEK, Vladimír: Cyril a Metoděj. Mezi Konstantinopolí a Římem. Praha 2013.

### **Kontrolní otázky**

1. V čem spočívá autochtonní teorie o původu Slovanů na našem území?
2. Kdy do České kotliny přišlo první slovanské obyvatelstvo?
3. Jaké představy měl o příchodu Slovanů František Palacký?
4. Vysvětlíte pojem vůdcovská organizace.
5. Proti komu vedl Slovany Sám?
6. Který pramen se o Sámovi zmiňuje?
7. Sám se dostal do konfliktu s franckým panovníkem, uveďte jeho jméno.
8. Jaké byly kontakty Velké Moravy s křesťanstvím před příchodem Cyrila a Metoděje?
9. Proč bylo pro vládce Velké Moravy tak důležité vytvořit samostatnou církevní organizaci?
10. Co zapříčinilo pád Velké Moravy?

## Doplňující texty

### 1. Úryvky z Kroniky tak řečeného Fredegara (9. století)

Čtyřicátého roku kralování Clothara (623/624) muž jménem Sámó, národem Frank z kraje saského, vzal sebou četné kupce a odebral se mezi Slované jménem Venédy, aby obchodoval. Slované již počali bojovati proti Avarům, jménem Hunům, a jejich králi - chaganovi. Venédové byli již odedávna bojovníky Hunů, tak když Hunové útočili vojskem proti kterémukoli kmeni, Hunové stavěli své sjednocené vojsko k ochraně táborů, Venédové pak bojovali; jestliže nabyli vrchu k vítězství, tehdy Hunové udeřili, aby brali kořist; pakli však byli Venédové přemáháni, podporováni pomocí Hunů, opět nabývali síl. Proto byli zváni od Hunů bojovníky, že v bojovém zápasu, představující dvojistou bojovou korouhev, táhli před Huny. Hunové každý rok přicházeli mezi Slované za milování, brali si na lože manželky Slovanů a jejich dcery; Slované platili Hunům vedle mnohých příkoří i poplatky. Synové Hunů, kteří se rodili z manželek a dcer Venédů, konečně nesnášejíce zlobu zbraně a násilí a vzpěčující se vlády Hunů, začali, jak jsem připoměl nahoře, vesti odboj. Když udeřili Venédové ve vojsku proti Hunům, kupec Sámó, kterého jsem výše vzpomněl, táhl s nimi ve vojsku; a tu učinil tak dobrou službu, co se týče Hunů, že to bylo podivuhodné, a veliké množství jich bylo pobito mečem Venédů. Venédové, vidouce užitečnost Sámovu, zvolili ho nad sebou králem, kde šťastně kraloval třicet a pět let. Za jeho panování svedli Venédové mnoho bitev proti Hunům; Jeho radou a dobrou službou Venédové vždy Huny porazili. Sámó měl dvanáct manželek rodu slovanského, z kterých měl dvacet dva syny a patnáct dcer.

Když toho roku (631/632) Slované jménem Venédové v království Sámově zavraždili a o majetek oloupili kupce Franků ve velikém počtu, to byl počátek svády mezi Dagobertem a Sámem, králem Slovanů. A Dagobert posílá vyslance Sicharia k Sámovi se žádostí, aby dal spravedlivě napravit za kupce, jež jeho lidé zavraždili a jejichž majetek si nedovoleně přivlastnili. Sámó nechťe Sicharia viděti, ani by nebyl dovolil, aby k němu přišel; Sicharius obléknuv se na způsob Slovanů, přišel se svými lidmi před Sámou; oznámil mu všechno, co měl uloženo. Ale jak to bývá u pohanství a zpučnosti pošetilých, nic, čeho se jeho lidé dopustili, nebylo Sámem napraveno, leč toliko chtěl dáti dovolení, aby spravedlivost byla navzájem sjednána o těchto a jiných obviněních, která vzešla mezi stranami. Sicharius jako zpozdilý vyslanec mluvil proti Sámovi slovy nespravedlivými, které neměl uložena, a výhrůzkami tak, že by Sámó a jeho lid království byli povinni služebnost Dagobertovi. Sámó odpovídá již popuzen pravil: „I země, kterou máme, je Dagobertova i my jsme jeho, jestliže však nařídí uchovati s námi přátelství.“ Sicharius řekl: „Není možné, aby křesťané a sluhové boží mohli uzavírat přátelství se psy.“ Sámó proti tomu pověděl: „Jestliže vy jste sluhové Boží, zatím co vy proti Bohu jednáte, my jsme si vzali dovolení zuby vás roztrhati.“ Sicharius byl vyhnán z dohledu Sámova. Kdy toto oznámil Dagobertovi, Dagobert pyšně přikáže sebrati vojsko z celého království Austrasijců proti Sámovi a Venédům; tu vojsko vtrhne třemi spořádanými zástupy na Venédy, ba i Langobardi, koupěni Dagobertem, taktéž nepřátelsky vytáhli na Slované. Slované se proti nim připravili a na těch i jiných místech vojsko Alamanů s vévodou Chrodobertem zvítězilo na území, na které vtrhlo. Langobardi taktéž zvítězili a Alamani a Langobardi s sebou přivedli velmi velký počet zajatců ze Slovanů. Austrasijci však, když přitrhli k hradu Wogastisburg, kde se opevnilo velmi četné vojsko statečných Venédů, obklíčili jej, bojující po tři dny, a tu je mečem zabito mnoho z vojska Dagobertova, a odtud zbaběle, zanechávající všechny válečné stany a věci, které měli, vracejí se k vlastním sídlům. Potom hojnou odplatou vpadávají Venédové do Durynska a ostatních krajů království Franků za účelem plenu; ba i Dervan, vévoda kmene Srbů, kteří byli z rodu Slovanů a již dávno patřili ke království Franků, přidal se se svými ke království Sámovu. A to vítězství, kterého Venédové

proti Frankům dobyli, ne tak získala statečnost Slovanů jako zmalomysleni Austrasijců, když viděli, že s Dagobertem v nenávist a neustále budou olupováni.

Pramen: VESELÝ, Zdeněk (ed.): Dějiny českého státu v dokumentech. Praha 2012.

## **2. Úryvek z Kristiánovy legendy (o datum vzniku se vedou spory, uvádí se datace 10., 12., 13., 14. století)**

Morava, země slovanská, přijala víru Kristovu, jak podle staré zvěsti věříme a víme, za dávných dob, za časů prý Augustina, učitele velebného; Bulgrové však čili Bulharové došli prý té milosti mnohem dříve. Když pak Bulhaři uvěřili, jistý Cyril, rodem Řek, jak v latinském, tak v řeckém písemnictví zběhlý, vydal se ve jménu svaté Trojice a nerozdílné Jednoty kázat víru Pána našeho Ježíše Krista též řečenému národu na Moravě přebývajícimu. A přispěním milosti Boží získal je Kristu, také písmo čilí znaky nové vynalezl a Starý i Nový zákon a ještě jiné knihy z řecké nebo latinské řeči na jazyk slovanský přeložil. Kromě toho stanovil, aby mše a ostatní kanonické hodinky ve chrámě obecným jazykem se zpívaly, jak se až podnes namnoze děje v krajinách slovanských, zejména v Bulharsku, a mnoho tím duší Kristu Pánu se získává.

A když jednou jmenovaný Cyril za pobožností připutoval do Říma, byl od papeže a ostatních mudrců a správců církve kárán, proč se proti řádům kanonickým opovážil zaváděti při slavnosti mešní zpěv jazykem slovanským. Odpovídal jim pokorně, a když jich nikterak nemohl upokojiti, chopil se žaltáře, četl veřejně přede všemi verš žalmistův, v kterémž se praví: Všelický duch chval Hospodina (Žalm 150, 6). A poukazuje na tento verš dí: Má-li Hospodina chváliti všeliký duch, proč mně, otcové vyvolení, bráníte zpívati mši slovansky a jiné texty ze znění latinského nebo řeckého v jejich řeč převáděti? Kdybych byl mohl nějak prospěti národu tomu latinou nebo řečtinou - jako národům jiným - nikterak bych se toho nebyl odvažoval. Ale pozoruje, že lid ten je tvrdé šíje a nadobro zabeđený a neznalý cest Božích. Na tuto jedinou myšlenku, Bohem všemohoucím v srdce mi vnuknutou, jsem připadl, kterou též přemnoho jsem mu jich získal. Protož Proto promiňte mi, otcové a páni, praví i blažený Pavel apoštol, učitel národů, v listě ke Korintským: Jazyky mluvití nebraňte (I. Kor. 14, 39). Tu oni slyšíce to a divíce se víře muže tak statečného, autoritou svou ustanovují a potvrzují, aby se řečí tou v oněch krajinách mše a ostatní hodinky kanonické zpívaly.

Sám pak blažený Cyril zůstal tam a přijav roucho mnišské život dokonal, zanechávaje oněm krajinám bratra svého, jménem Metoděj, muže horlivého a ozdobeného všelikou svatostí. Ten mnoho snopků do stodoly Krista Pána sklidiv, byl od samého knížete, který tehdy v končinách těch panoval a jako vznešený císař celé zemi vládl, ustanoven nejvyšším biskupem, maje pod sebou sedm téže svatosti biskupu. Ale poněvadž nepřítel pokolení lidského neustává od samého počátku světa, jakmile člověk byl oku sil trpkosti zapovězeného ovoce, až dosavad také rozsévati símě sváru mezi pokoru a pýchu, mezi nulování a nenávist a mezi ostatní vůně ctností a zápach neřestí a lituje, že lid jemu vždy v otroctví poddaný se mu vymaňuje a pravému králi Kristu Pánu že jest získáván proto všemi zbraněmi nešlechtnosti se oděje, nové a nevědomé společníky k tak zrádnému válčení získává a jedovatá semena různic mezi samy předáky a náčelníky metá, pýchy a lakomství ohnivé střely strojí do té míry, že Svatopluk, synovec knížete čili krále nábožného, kterýž byl všecko křesťanství či náboženství dobrotivě v zemi uvedl a spravoval, na vlastního ujec svého úkladně se vrhl, z království ho vypudil, o zrak oloupil a jedem zbavití ho života se pokoušel. Ale on, ač zhoubného nápoje se napil, Boží milostí byl ochráněn, že nic zlého neutrpěl.

Potom Svatopluk panství v lidu si přivlastnil, pýchou a zpupností jsa podněcován, se svými stoupenci a družinou jako med plynoucím kázáním biskupa Metoděje přímo pohrdl, přeposvátné výstrahy jeho ne zúplna přijal, nýbrž údy své, totiž národ a lid dílem Kristu, dílem ďáblu v službu dával. Proto od jmenovaného biskupa blahé paměti byla na zemi jeho se všemi

obyvateli uvalena klatba a rozličnými pohromami na pozemcích a plodinách zkrušena až dodneška pyká. Byla dána v plen a zajetí a v lup a spuštění a v úšklebky všelikému tělu chodícímu po ní, poněvadž není společenství světlu s tmou, ani míru Krista s Belialem. A co vidíme na nich, jako by se dotýkalo i nás, kteří týmiž kroky pokoušíme se kráčet, neboť kdo dům sousedův vidí v plamenech, bedliv má býti o svůj.

Pramen: KRÁLÍK, Oldřich: Nejstarší legendy přemyslovských Čech. Praha 1969.